

dit geloof weet op te wekken en door dit geloof de menschen weet godsdienstig te maken, heeft de sociale quaestie in hoofdzaak opgelost ... Het geloof is eene gave Gods, maar de Kerk is hierbij Gods dienaar ...³⁰

Leo XIII zal deze stellingname niet bestrijden. Integendeel. Terwijl de scheiding van kerk en staat zich in steeds meer landen begon door te zetten, pleitte hij in *Rerum Novarum* in feite voor een christelijk gedirigeerde maatschappij op basis van het katholieke geloof, als kader waarbinnen de arbeiders zich met steun van de staat dienden in te zetten voor hun lotsverbetering. Deze laatste gedachte ontbrak echter bij bisschop Van de Ven, die zich in de latere jaren van zijn episcopaat overigens wel steeds meer ontpopte als een steun-in-de-rug voor de sociaal geëngageerde priesters in zijn bisdom.

Van de Roermondse bisschop Franciscus Antonius Boermans (1886-1900) zijn mij in het geheel geen initiatieven bekend die erop gericht waren het gedachtengoed van *Rerum Novarum* in zijn diocesis ingang te doen vinden.

De eerste reacties van de Nederlandse bisschoppen overziende, mag men concluderen dat dit episcopaat anno 1891-1892 nog niet toe was aan de vernieuwingen die in de encycliciek *Rerum Novarum* vervat lagen. Nader -biografisch - onderzoek moet uitwijzen, of en in hoeverre zij nu werkelijk in een oplossing van de arbeidersnood geïnteresseerd waren. Mogelijk waren zij ook van oordeel, dat door een al te enthousiast omhelzen van de nieuwe inzichten van de encycliciek de eenheid van de hun toevertrouwde geloofsgemeenschap op het spel kwam te staan.

5.2 Activiteiten van priesters en leken

Hoewel de Nederlandse bisschoppen weinig deden om de nieuwe inzichten van *Rerum Novarum* bijvoorbeeld door middel van vertalingen en commentaren, zo snel mogelijk aan de direct belanghebbenden door te geven, vonden er toch de nodige initiatieven plaats. Zo verschenen binnen enkele maanden na de bekendwording van de encycliciek al tenminste twee verschillende Nederlandse vertalingen. De eerste kwam uit bij de uitgeverijfirma C.L. van Langenhuysen te Amsterdam, de tweede bij uitgeverij Th. Boonekamp te Beverwijk. De Amsterdamse uitgave

30. *Collectio Epistolarum pastoralium, decretorum aliorumque documentorum, quae ab Illmo Revmo Dno Wilhelmo van de Ven, episcopo Buscoducensi, publicatae fuerunt annis 1892-1905*, Gestel St. Michaelis 1905, 37-49.